

קנין מקטן מועיל, כל ששתק לאחר שהגדיל ולא מיחה (כמוש"כ הרמב"ם — מכירה כט. עפ"י קצוה"ח קמט סק"ו);
וע"ע קצוה"ח רלה; שו"ת שבט הלוי ח"ז רכג.

(ע"ב) 'דלמא שכיבא סבתא' — כבר שאלו הראשונים, הלא לשמא מת לא חיישינן? ותרצו בפנים שונות: משום תקנת יתומים החמירו (וע' תה"ד שמש; קצוה"ח ר"ס קכב); בשביה חוששין למיתה (תוס').
בחידושי ר' מאיר שמחה מדווינסק כתב לתרץ: אמנם גם כאן אין חוששין שמא מת, ברם לשמא ימות — חיישינן, וכיון שכן נמצאנו מורדין קרוב לנכסי קטן, שהרי יש לחוש כל רגע שמא תמות. ואמנם הראשונים שלא תרצו כן סבורים שלא חששו 'שמא ימות' אלא בכגון 'הרי זה גיטך שעה אחת קודם מיתתי', שחוששין שמא עכשיו היא כבר מגורשת, שמא ימות עוד מעט ונמצא שהגט כבר חל, אבל כל שאין חשש בהווה, כגון כאן שאין אסור להוריד לנכסיו אלא אם הוא כבר מת, והרי כל שעה ושעה יש לומר עדיין לא מת בשעה זו. [סברת חילוק זו, כבר כתבו התוס' (בקדושין מה: מרבנו תם). (דברי מרדכי ס, ב.)]

'ותילתא יהבינן ליה לינוקא, ואידך תילתא יהבינן דנקא לאחתא ואידך דנקא מוקמינן ליה אפוטרופא לינוקא' — זה שנותנים את השליש לקטן ואין מעמידים לו עליו אפוטרופוס — יש לומר שאין מדובר בקטן ממש, אלא שעדיין קטן הוא שאין ראוי למנותו בשל אחרים. אבל יודע לפקח בנכסים, הלכך אין צריך לו אפוטרופוס (עפ"י רשב"א. וער"ן).
עוד יש לפרש שאם הקטן ירד אל נכסיו עד שלא העמדנו אפוטרופוס — אין לחוש. משא"כ בנכסי השבוי, אינו יורד להם כלל אלא יינתנו רק ביד האפוטרופוס (רשב"א).

'הניח בנים גדולים וקטנים והשביחו גדולים את הנכסים...' — כתב הראב"ד שהרשות נתונה לגדולים להשביח נכסי הקטנים, ואין כאן משום 'אין מורדין קרוב לנכסי קטן', לפי שלא אסרו כן אלא לאחר חלוקה או כאשר נראה הדבר שחלקו, אבל קודם חלוקה וכולם אוכלים על שלחן אחד, שנראה לכל שלא חלקו — אין חשש, ומלמדים את הקטן כשיגדל שיתבע חלקו (עפ"י הר"ן).

דף מ

'אם היתה מדה מרובה — אינו מוציא לו חסרונות מפני שמותירות... כמה מדה מרובה — עשרה כורין' — כתבו התוס' שבמדה זו משתוה לגמרי הניפוח עם כדי חסרון של כור אחד, ואינו מנכה לו אלא תשעה חסרונות. לכך נקטו עשרה כורין.
לפי פירושם, אם באנו לפרש 'אינו מוציא לו חסרונות' כלל, יש לומר שסבר רבי יהודה כרבי יוחנן בן גורי שלעולם אינו מוציא לו חסרונות אלא ככור, אם כן כשמפקיד עשרה כורין אינו מוציא כלל. וכן משמע בתוספתא (עפ"י תורת חיים).
ואולם רש"י אינו סובר כן, אלא מפרש שבמדה זו של עשרה כורין, משתוה שיעור הניפוח עם החסרונות, מאחר והחסרונות פוחתים והולכים באופן יחסי ככל שהמדה גדולה יותר (עפ"י מהרש"א).
ובפשטות נראה שבכל מדה ומדה יש לחשב את מידת הניפוח, ומנכה לו אותה מניכוי החסרונות. וכן כתב הרא"ש בתוספתו להדיא.

ואין תימה כיצד נחלקו רש"י ותוס' בענין מציאותי שהפרש שביניהם כפול עשרה — שהרי גם ת"ק ור"י בן נורי נחלקו בכזה, אם מחשבים חסרון העכברים לכל כור וכור [לפי שברבות התבואה רבו אוכליה, שקורין לחבריהם לבוא, כדאיתא בירושלמי. וכן משום שהרבה מתפורין ואובדין], או קבעו חכמים לנכות חסרון לכור אחד בלבד. ואפשר שהכל מודים שקורה הדבר לעתים, בנסיבות ובתנאים סביבתיים מסוימים, אלא שנחלקו בסתם, האם השומר אחראי לכך ועליו מוטלת חובת ההוכחה שאכן נחסר שלא בפשיעתו, כי חסרון בשיעור גדול כזה אינו מצוי כל כך, או שמא פטרוהו מפני אותם מקרים העלולים לעתים.

'שעירבן עם פירותיו... וכי עירבן עם פירותיו מאי הוי, ליחזי לדידיה כמה הויין? — במסתפק מהם' — מבואר שהמערב פירות מופקדים עם פירותיו, ונתקלקלו חלקם — אין השומר יכול לומר 'פירותיך הם אלו שהתקלקלו', ואף על פי שהוא מוחזק בפירות. [או לאידך גיסא: אין דנים זאת כ'איני יודע אם פרעתיך', והרי עליו להוכיח שהמופקדים התקלקלו. ע' אילת השחר] — אלא מחשבים את הקלקול כפי יחס הפירות של כל אחד מהם, כגון: אם למפקיד יש 20 פירות ולשומר 10, ונתקלקלו 3 פירות — המפקיד מפסיד שנים והשומר אחד.

וטעם הדבר, לפי ששם אחד יש על כולם, והלא כשמחזיר — מחזיר ללא הקפדה איזה פרי שלו ואיזה של חברו, וגם אינו מונה את הפירות, לפיכך נחשבים כולם כדבר אחד, והחסרון לפי חשבון של כלל הפירות. וכן הדין בכל דבר שאינו מסוים (עפ"י שו"ע ורמ"א חו"מ רצב, וסמ"ע שם). ויש להוסיף באור: כיון שאין הקפדה לבעלים על העירוב, וגם הנפקד עירב מדעת, נעשה זה כקנין שותפות ע"י העירוב (כמבואר בחו"מ קעו, ששנים נעשים שותפים ע"י עירוב פירותיהם), ונמצא כל אחד זוכה בחלק חברו, ולכן ההפסד מתחלק לשניהם באופן יחסי לחלקם בשותפות. ולפי זה נראה שאם התערבו הפירות שלא מדעת או בשוגג, הרי כשנאבד יכול לומר לו שלך אבד (מתוך 'שערי ישר' ג, כד).

א. נקט 'נאבד' ולא 'נתקלקלו', ש"ל שבזה לעולם יש לילך כפי היחס, כי מסתמא יש להניח שהקלקול נעשה במדה שוה בכל הפירות, ואפשר שתק"ח היא. וצ"ע.

ב. מש"כ דהוי כשותפין — לא הבנתי, הלא לכתחילה אסור לו לערבם עם פירותיו, כמו שכתבו הרמב"ם והשו"ע שם, ואם כי עבר וערבם אינו בכלל 'פושע', אך גם רצון להשתתף אין כאן, ואם כן מה חילוק בין זה ובין נתערבו שלא מדעת הנפקד.

'אף המוכר שמן מזוקק לחברו כל ימות השנה הרי זה מקבל עליו לוג ומחצה שמרים למאה' — נקט 'כל ימות השנה' להשמיענו שאף כשנותן לו שמן מזוקק כל פעם מעט מעט, אין אומרים מחל לו על השמרים, אלא לבסוף כשמצטרף לחשבון גדול מנכה לו אותם (עפ"י תורת חיים).

'קנקנים ישנים אינו יוציא לו בלע... באתריה דמר חפו בקירא... אמר רב נחמן במזופפין שנו. אביי אמר אפילו תימא שלא במזופפין כיון דטעון טעון' — יש חילוק בין כלי שמשמשין בו לזמן קצר לכלי שמכניסו לקיום, ובכזה מדובר כאן, שלכן אפילו טוח בשעוה — בולע. ומה שאמרו שבישן אינו בולע, אין הכוונה 'ישן' שהשתמשו בו ב' או ג' פעמים לפי שעוה — שזה אינו מועיל לעשותו ישן במכניסו לקיום, אלא מדובר בישנים כאלו שרואים שאין הכנוס בהם נחסר (עפ"י חזון איש יו"ד נה, ג ע"ש עוד).

(ע"ב) ז'האמר שמואל: המשתכר אל ישתכר יותר על שתות' — והואיל ומותר להשתכר עד שתות, אין לו לצורבא מרבנן לוותר בזה, כי מוטב ישתכר כדינו ויאכל יגיע כפיו משיחא נצרך לבריות (ריטב"א).

כתבו הפוסקים (חו"מ רלא, כ) שבמקום שרוב המוכרים אינם חשים לתקנת חכמים, ומסרבים לציית להם, אף המוכר הירא את דבר ה' אינו חייב למכור בזול, שאין לנו להפסידו בידים. ואולם אם על ידי שב"ד יורו לאלו הנשמעים להם, להוזיל מחיריהם, על ידי כך יוכרחו גם השאר להוזיל — יכריחו לאותם השומעים (ערוך השלחן שם).
 'ועתה במדינתנו יש לצעוק להיפך, על החנונים המזוללים (=המזויילים) במקחים בכל מיני סחורות, ועל ידי זה רבה הקלקול מהמסחר והעניות, והרי חז"ל התירו להרויח שתות אף באוכל נפש וכל שכן בשארי מיני סחורות שצריכים להרויח הרבה יותר, ועתה מזוללים במקחים בלא דעת ובלא תבונה.

ויש מי שחילק כל הסחורות לשלשה חלקים: דבאוכל נפש משכירים עד שתות ולא יותר, (וזה מלבד מחיר טורח החנוני והוצאותיו, כמבואר בסוגיא ובפוסקים), ושארין בהם אוכל נפש כלל — יוכלו להרויח אפילו בכפל, ובמכשירי אוכל נפש כמו תבלין וכדומה — ירויחו אחד באחד ולא יותר'. (שם וע"ש בסוסי" רכת).

דף מא

'אי רבי ישמעאל מאי איריא לא יחדו... רישא רבי ישמעאל וסיפא ר' עקיבא...' — יש לתמוה מדוע לא פרוש משנתנו בפשיטות: 'לצרכו' — כגון שהיה צריך את מקומה [ולא לקחה לשם שימוש וגזילה], הלכך אם נשברה כשטלטלה — חייב, שהרי אדם מועד לעולם וחייב אפילו באונס. ואם 'לצרכה' — פטור, מדין אומן העוסק במלאכתו?

ויש להביא ראיה מכאן לשיטת התוס' (בב"ק ר"פ המניח ולהלן בסוף 'האומנין') שאין חילוק בין שאר מזיק לאומן העוסק במלאכתו [וצ"ע לשיטת הרמב"ן שאומן העוסק במלאכתו אין שם 'מזיק' עליו], אלא לעולם באונס גמור פטור, ובאונס הקרוב לפשיעה חייב, א"כ מה נפשך; אם נשברה באונס גמור — אף אם טלטלה לצורך מקומה יש לו ייפטר, ואם לאו — אפילו טלטלה לצרכה חייב (בית ישי עו הערה ב).

לכאורה יש לתרץ בפשיטות, שאם נטלה לצורך מקומה ולא לשימוש, היה לו להפטר גם ביחדו לו הבעלים מקום לאחר שהניחה במקומה, שאמנם היה אסור לו ליטלה למקום אחר, שהרי יחד לה מקום, אפשר שלא נעשה בכך גזלן או שולח יד בפקדון ולא קנאה להתחייב באונסין. [ונראה לכאורה שאינו ענין לדין 'מעביר על דעת בעה"ב' — להלן עח]. ולכן היה פשוט בגמרא להעמידה שנטלה להשתמש בה [וכן היא גם המשמעות הסתמית של 'לצרכו' וכדלעיל ל.], וכדפירש"י במתניתין.

'מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מובלנא מאניה בתריה לבי מסותא' — כלומר אודה לו שהוא גדול בתורה ממני ושראוי אני לשמשו כתלמיד המשמש לרבו. ומשום דקיימא לן תלמיד אל יכנס עם רבו לבית המרחץ אלא אם כן רבו צריך לו שישמשנו, לכך נקט הובלת הכלים אחריו לבית המרחץ (תורת חיים. ע"ע במובא לעיל כט:).

- א. בכל מקום שאמרו 'השבח לאמצע' — דוקא בשלא הוציא הוצאות, אבל כשהוציא משלו — נוטל יציאותיו, שאין לך יורד לשדה חברו שאינו נוטל יציאותיו שיעור שבת. ואפילו יורד שלא בדיון, כגון קרוב לנכסי קטן (ר"ן).
- ב. כאשר ידע הירוש בשעה שהשביח, שיש שם אחים נוספים [קטנים]. ויש אומרים אף גדולים. ערשב"א ור"ן] — משמע בסוגיא שלדברי הכל השבח לאמצע משום מחילה. ואולם במקום אחר (ב"ב קמג:) מובאת דעת רבא ששבח שהשביחו האחים מטרחת עצמם — הריהו לעצמם ולא לאמצע. לפרש"י, רב ורב חסדא בסוגיתנו חולקים על כך. ויש אומרים שהכל מודים שהשבח לעצמם, וכאן מדובר שמרי בר איסק שכר פועלים מממון הירושה ולא מממונו הפרטי (רא"ש). ויש מחלקים ואומרים שאם כולם מתפרנסים יחדיו מתפוסת הבית, אם השביחו מעצמם — השבח לעצמם, אבל כאן שלא היה האח נזון עמו, אין לו רשות לירד ולהשביח, ולכן אפילו השביח משלו אינו נוטל אלא כיורד שלא ברשות (ראב"ד).
- ג. הרי"ף פסק שבאח קטן — השבח לאמצע, ובגדול ולא ידע על קיומו — שמין לו כאריס.

דף מ

- פח. א. המפקיד פירות אצל חברו ועירבם הלה עם פירותיו, כשמחזיר האם מחזירים במדה שקבל או מוציא לו חסרונות שנחסרים עם הזמן? וכן ביין ובשמן?
- ב. המוכר שמן לחברו והרי הוא מזוקק, האם רשאי לערב את השמרים ששקעו בתוכו אם לא? האם הלוקח מקבל את השמרים? ומה דין הפסולת הצפה על גבי השמן?
- א. עירב השומר את הפירות המופקדים אצלו עם פירותיו ואינו יודע כמות הפירות שלו, כגון שהיה מסתפק מהם ולא ידע כמה הסתפק — כשמחזיר את פירות הפקדון, מנכה את החסרונות הרגילים לאותם פירות לפי מדתם ולפי משך הזמן — כפי השיעורים שפרשו החכמים. וכן ביין ובשמן, מנכה את בליעת הכלים ואת השמרים — אם ישנם.
- כתבו ראשונים שלכתחילה אסור לו לערב עם פירותיו. ואעפ"כ אין זו פשיעה שמתחייב עליה.
- ערבם בלא שמדדס תחילה. המפקיד אומר כך וכך היו וזה אומר איני יודע — הרי זה פושע, וישלם כדברי המפקיד (הג"א, מאור זרוע).
- רבי יהודה אומר: אם היתה מדה מרובה — עשרה כורים — אינו מוציא לו חסרונות, מפני שמותירות (— שמתנפחות ומדתם גדילה).
- מדד לו בימות הגורן והחזיר לו בימות הגשמים — לא יוציא לו חסרונות, מפני שמותירות.
- רש"י מפרש דברי רבי יהודה משום ניפוח התבואה בימות הגשמים. וכן נראה מהתוספתא. ולפי זה חכמים חולקים וסוברים שגם כשמחזיר בימות הגשמים מוציא לו חסרונות. ואולם הרי"ף פסק שאינו מוציא.
- והראב"ד פירש טעמו של רבי יהודה במדה מרובה, שכשאדם מודד אינו מדקדק במדה, פעמים מוחק ופעמים אינו מוחק מפני שהמלאכה מרובה. ולדבריו מה שאמרו בימות הגשמים לא יוציא — דברי הכל הוא. וצריך עיון (עפ"י רשב"א. ועריטב"א).

לא עירב עם פירותיו — אומר לו: הרי שלך לפניך. עירבם עם פירותיו ונסתפק מהם וידע כמה נסתפק — ייחשב כמה פירות נשארו משלו, ויראה כמה נחסר מכלל הפירות וייחשב את החסרון לפי יחס הפירות שלו ושל חברו (עפ"י רי"ף ועוד).

ב. המוכר שמן לחברו בתקופה שהוא מזוקק (ערש"י ורא"ש), ששמריו שקטו — נחלקו הדעות האם מותר למוכר לערב השמרים המשוקעים כדי שיתערבו עם השמן ויצאו עמו, אם לא.

לא ערב ומכר לו שמן מזוקק כל ימות השנה, נחלקו תנאים האם מנכה מהלוקח מהשמן את שיעור השמרים, לוג ומחצה למאה (רבי יהודה), אם לאו (הכמים). ומחלוקתם זו תלויה במחלוקת דלעיל; — אביי מפרש שאם מותר לערב שמרים, כשלא ערב יכול לנכות מהלוקח את כמות השמרים. [ודוקא בלוקח בעל הבית שודאי נוח לו בצלול ואין נוח לו בעירבוב, אבל בסוחר המוכר לאחרים — לא, שיכול לומר אילו ערבת לי הייתי מוכרו עם השמן ואילו עתה איני יכול למכרו. (אולם אם השמן עומד בעינו אצל הלוקח, יקבל את השמרים עתה ויערבם עם השמן. עפ"י תוס').] ואם אסור לערב השמרים — אינו מנכה לו.

ורב פפא מפרש להפך; אם מותר לערב השמרים, הואיל ולא ערב הרי מחל לו ואינו מנכה. ואם אסור לערב — מנכה לו, שאומר: הואיל ולא הייתי יכול לערבם הרי אם אינך מקבל עליך אותם לא אשתכר כלום — הלוקח סחורה ומוכרה ללא ריווח, הלזה ייקרא תגר?

א. התוס' צדדו לומר (לפי תירוץ אחד) שאינו מוחל [לחכמים] אלא כשהשמן כבר אינו קיים בעין, אבל כל עוד הוא קיים, הלא יכול ליתן לו עתה את השמרים ולערבם בשמן — הלכך מקבל עליו הלוקח את השמרים. (וכן כתב הבית-יוסף בדעת הטור).

ב. רש"י מפרש שמכר לו 'שמן' בסתם (וכ"פ הראב"ד והריטב"א. וכן הביא הרשב"א מהירושלמי). אבל במוכר 'מזוקק' — אסור לערב ואינו מנכה. ויש אומרים שהמחלוקת בשאמר לו 'מזוקק' (ע' מגיד משנה ולח"מ מכירה יח, ה-ט; חו"מ רכח).

ג. הלכה כחכמים שאינו מנכה מן הלוקח שמרים (ערי"ף; נמוקי יוסף). ונחלקו הפוסקים האם הלכה כאביי או כרב פפא. ונפקא מינה האם מותר לערב השמרים שבאותה חבית (וכן פסק הרא"ש, כרב פפא שהוא בתראה). וכן נפ"מ כשמותר לערב ולא ערב, האם מניחים שמחל לו או שמא יכול לנכות מהלוקח (ע' חו"מ רכח, כ).

וכן אמר רבי יהודה: הלוקח מקבל עליו את הפקטים (= פסולת הזיתים הצפה על השמן), שאם מכר לו שמן סתם — יקבל ממנו שמן עם פקטים. ודוקא כשמכר לו לפי מחיר תקופת תשרי שהוא נמוך כי סתם שמנים עכורים או, אבל שילם לפי השער שבניסן, שהשמנים צלולים והמוכר סתם אין מוכר אלא מזוקק — הפסד העכירות על המוכר.

וכן פסק הרי"ף. יש מפרשים אפילו לרבי יהודה שמקבל עליו הלוקח שמרים, זהו משום שיש עליהם תורת שמן וראויים להדלקה. משא"כ פקטים. ויש מפרשים להפך שהפקטים עדיפים משמרים, ומדובר כאן על פקטים ממקום אחר, אבל פקטים שבתוכו לדברי הכל הלוקח מקבל. ולשון ראשונה נראית עיקר למורי. (ריטב"א).

פ.ט. מהו שיעור הריוח שקבעו חכמים למוכר דברים שיש בהם חיי-נפש שיכול להרויח?

אמר שמואל: המשתכר — אל ישתכר יותר מששית משווי הסחורה. וחנווני המוכר מעט מעט (רא"ש),